

Európaiság és transzilvánizmus.

Irta: Vita Zsigmond.

A *Pásztorúz* mult évi 20. számában Böződi György a Szabédi László Délia c. drámai költeményével kapcsolatosan a transzilván irodalom átalakulására, a fiatal nemzedék új törekvéseire hívta fel a figyelmet s megállapításaival irodalmunk fejlődése szempontjából érdemes foglalkozni. Úgy érzem, hogy a Böződi irodalmi felfogása már évek óta fel-felbukkan fiatal íróinknál és épen ezért, mikor most határozott formában elének áll, régóta lappangó ellenmondásokat ugraszt ki. Nem a Szabédi irodalmi munkásságáról és nem is a Délia értékéről van itt tehát szó, hanem egy irodalmi jelenségről, amellyel a jövő transzilván élet érdekében szembe kell néznünk.

Böződi szerint az idősebb transzilván írói nemzedék szellemi életünket korlátok közé zárta és így „önkényesen vállaltuk magunkra az elszigetelődést”, megfeledeztünk arról, hogy szellemi birodalmunk határát nem zártuk le egy oldalról sem”. A Délia a római életből meríti a tárgyát, kitágítja látókörünket és így jövünk rá arra, hogy „nem muszáj magunk körül tapogatózunk”, ami valószínűleg azt jelenti, hogy szellemileg elszakadhatunk Transzilvániától, függetleníthetjük magunkat az itteni élettől és egyek lehetünk egész Európával. Böződi tehát megállapítja, hogy „a fiatalok nem értenek mindenben egyet a régi nemzedékkel”, sajnos, azonban még nem mondja meg világosan, hogy miben nem értenek egyet. Nyilvánvalónak látszik azonban az, hogy az egyetemes európai szellemi felfogás került itt szembe a transzilván szellemi felfogással, amelyet túlságosan szűknek, korlátozóknak tart.

Vajon miben állott az az elszigetelődés, amelyről Böződi ír, vajon a transzilván irodalom csakugyan a szellemi Európától való elfordulást hozta-e be közénk? Emlékezzünk még rá, hogy az 1920-as években, amikor a transzilván szellem vitatása napirenden volt, amikor irodalmunk mind több életjelt kezdett magáról adni, felvetődött a magyar szellemi és irodalmi élet szétszakadásának aggodalma, illetőleg felénk irányuló vádjai. A transzilván irodalom kibontakozása ezeket az aggodalmakat szétoszlatta, a különlegességeket hajszoló provincializmus végleg kimúlt és a magyar irodalom meg nem szakadó áramlása csak új vizekkel gvarapodott Transzilvániából. És, ime, most az Európától való elszakadás szemrehányása szegeződik neki annak a transzilván irodalomnak, amely sorskérdésekkel csatázva ennek a földnek és a hozzá tapadó nemzetnek hitét, feladatait, megmaradt reményeit kutatta.

Meghökken az ember, amikor ez a gondolat először felötlök, mert hiszen semmi sem támasztja alá határozottan és ezért nem tűnik ki, hogy mire is alapította azt írója. Hát vajon Áprily, Reményik, Tompa László, Makkai, Kós, Nyirő vagy Tamási csakugyan lezárták szellemi birodalmukat és épen csak Transzilvániára korlátozták azt? Éveken keresztül csakugyan arra szegeződött a szemünk, hogy tornyosuló hegyeinknek, fekete erdeinknek, csobogó patakjainknak miféle igazságát, intését, parancsát hozzák felénk a mi földünk írói, hogy a zaklatott transzilván léleknek micsoda erőt adó írt, új hitet adó biztatást ajándékoznak. És a transzilván írók valóban a mi fenyeveseink zúgását értették meg, a mi földünk dobogását hallgatták ki, a mi őseink viaskodásait támasztották új életre. Így találták meg a mi életünk törvényeit, feladatait, vezető gondolatait. A jelszó a transzilván sorsnak vállalása, átélése és

kifejezése volt és ez természetesen az itteni kérdésekbe való elmélyedéshez vezetett. Hiba volt-e az irodalomnak ez a törekvése? Nem, ellenkezőleg kötelesség, amely elől menekülni nem lehetett és amely folytonos elégedetlenséggel kínoz. Tárgyválasztásban csakugyan Transzilvániához ragaszkodtak ezek az írók, de az örök emberi egyetemes szellemről sohasem feledkeztek meg. Vagy talán elfelejtettük-e már, hogy Áprily az „ember dallamát” énekelte, egy új világról álmódott, melyben embert lehet „szeretni emberül”, a harcok, az erőszak közepette hirdette, hogy „a szellem elrendeltetése élet, feltámadás és örök diadal!” Ez az Áprily Lajos a halállal szembenézve el is tudott szakadni a transzilván földtől és az egyetemes emberi sors törvényeit átérzve így szólt: „Olyan mindegy, melyik kapun suhanunk át a végtelenbe”. A transzilván szellemnek egyik vezérlő harcosa, Reményik Sándor pedig, nem a végtelen, a szabad lélek örök hatalmát, nem az igazság, az eszme, az emberi szabadság mindig megmaradó erejét hirdette-e? Egyik legjellegzetesebben erdélyi költőnk, Tompa László hányszor szorongott Európa sorsáért, hogy néha az emberiség nagy szellemeinek példáián fellekesülve így újjonghasson: „S lesz újra öröm és lesz jószág a földön!” Szaporíthatnám itt a példákat a végtelenségig, azt hiszem felesleges, talán ennyiből is látszik költőink hangjában az örök humánus.

De menjünk tovább egy lépéssel, gondoljunk a Helikon megalakulását kísérő törekvésekre. Elég lesz talán itten a Kuncz Aladár személyiségét felidézünk, aki annyi szerető gondnal melengette a Helikon megindulását és Transzilvániából mindig egész Európát látta és tudta megláttatni. Böződi szerint a Fekete kolostor „elsősorban széles talajának köszönheti sikerét és értékét”. Ez a talaj azonban nem földrajzilag, egy idegen világ megmutatása által széles, hanem emberileg, mert együttérző, felelősségvállaló szeretetet sugároz ki minden szenvedő, vergődő ember iránt. Erről a „széles talajról” nem feledkeztek meg a transzilván írók akkor sem, amikor látszólag egészen befelé fordultak. Idézhetem erre nem egyszer Berde Mária, Nyirő, vagy akár a Tamási szavait. Ábel a Hargita rengetegében is az egyetemes emberi közösség tagja, a földrajzi határok le lehetnek zárva előtte, de szelleme Európa felé száll. Vagy emlékezzek itten a Makkai Sándor szavaira, aki azt írta, hogy „az erdélyi magyar embernek a legműveltebb magyar embernek kell lennie és egyúttal a legemberibb műveltségűnek is kell lennie”. Ezt a tanítást hirdette nekünk valamennyi műve még akkor is, amikor ennek a földnek legsajátosabb kérdéseire nyúlt.

Nem hiszem, hogy megfeledekezhettünk volna mindarról, ami az európai, az egyetemes emberi szellemmel való együttérzést és így szellemi birodalmunk végtelenségét bizonyítja irodalmunkban. Furcsa volna, ha ma a provincializmus vádiát hallanók legjobban íróinkkal szemben. Babits Mihály szerint a regionalista író, aki nem tud vagy nem mer fontosat mondani az Embernek és az Emberről: mond legalább valami fontosat egy kisebb közösségnek, vagy egy kisebb közösségről. Vajon erre gondolt-e Böződi a mi irodalmunkkal kapcsolatban? Ebben az esetben összetévesztette a témakör megszűkülését a szellemi elszigetelődéssel.

Ezek az írók valóban nem tudtak elszakadni a mi kisszerű transzilván életünktől, talán épen úgy ismer-

ték a francia irodalmat, mint a fiatalok, magukévá tették az egyetemes szellemet is, de mégis a mi földünkön írtak. Balzac nem mozdult ki Franciaországból és csak a francia életről írt, Dosztojevszkij vagy Tolstoj az orosz életből, orosz kérdésekből formálta regényeit és nem az egyetemes emberi szellem áradását érezzük-e minden sorukból?! Kinek jutott volna eddig eszébe, hogy Kemény Zsigmond, aki csak Transzilvánia történelmének alakiait elevenítette meg, vagy Vörösmartyt, mert ehető magyar problémáinkkal tusakodott, szellemi életünk megszükkítésével vádolja? Mint Babits írja: „ők egy nemzetért érezték magukat felelősnek az Emberiség előtt. Ez bizonyosan nem regionalizmus”.

A kérdés tehát nem a témaválasztáson dől el, hanem ott, hogy érzi-e az író a felelősséget a népéért, tudatában van-e annak a küldetésnek, amelyet a tollal egvűtt kapott, a Nemzet és az Ember kérdéseit át tudja-e élni, ki tudja-e vetíteni egvségbe olvasztva. A transzilvánizmus hivatását, eszméneit, életünk egvűkérkérdéseit kutató harcai elűltek, a romantika csalóka ködgomolvai széteszolltak. A fiatal nemzedék lezárta lelkében már azokat a kérdéseket, amelyek az idősebbeket nyugtalanították, más szemmel nézi az életet és egvrésze – talán, hogy szabaduljon, a körülötte nyugtalanokodó élettől – idegen, távoli világokba fordul írásaiban Transzilvánia földje felett egvomasztó, komor felhők tornvosulnak, lesúitanak a nagyra törő emberre: a francia kultúra öntudatos egvugalma csábító, hozzákapcsolódva egvek lehetünk az egyetemes emberi szellemmel. Az író merítheti bárhonnan a tárgyát, de vajon nem a mi életünk, a mi kérdéseink megkerülése, a felelőség elöl való kitérés, a nép, a transzilván magyar nép zord arca elöl való menekülés viszi távoli idegen kérdésekhez a fiatal írókat? Talán a menekülés, a megfutamodás hangja reitőzik valahol a klasszikus biztonság kiszámítottsága mögött. Hiába akar azonban az író a mi életünket ostromló kérdések elöl kitérve távoli vizek védelmező, csendes kikötőjébe jutni, az egyetemes emberhez csak a mi életünk sorskérdésekkel való átélésével emelkedhetik. Transzilvánia nem zár el a nagy világtól: egvedül Transzilvánia, az itteni magyar sors vihet el az örök emberihez.

Ezek a fiatal írók talán úgy érzik, hogy Európát csak Transzilvánia kikapcsolásával, a transzilván kérdésektől való elfordulással ölelhetik át. Az irodalom azonban az életnek szerves része, körnvezetéhez olyan erők kötik le, melyektől nem szabadulhat. Nemcsak vallomás és az élet ábrázolása az irodalom, hanem felelőséggel járó tett, helyvtállásra kötelező harc és szolgálat is. Harc nem pártigazságokért, világnézetekért, szolgálata nem a földi hatalmasságoknak, – mint ahogy sokan szeretnék értelmezni, – hanem magának az igazságnak, az embernek. Ezt a harcot azonban csak úgy lehet vállalni és végigküzdeni, ha legközelebbi sorstársainak életét megosztja az író és az őket ostromló kérdéseknek tud emberi jelentőséget adni.

Magyarországon a kor parancsainak engedelmeskedve alakította meg a fiatal írók egy csoportja a „Szolgálat és Irás”-társaságot. De Transzilvániában is a társadalmi felelőségérzet sürgetése szólalt meg ezelőtt három évvel a fiatal írók csoportosulásában, az Adv Endre-társaság megalakulásakor. Az akkori törekvések azt mutatták, hogy a fiatal írók nem választották el az európaiságot a transzilván kérdésekbe való elmélvedéstől és azokat nem tartották teljesen lezártaknak. Hogy ez a felfogás nemcsak cikkekben, hanem irodalmi alkotásokban is megnyilatkozik, arra nézve szükséges-e itt hivatkoznom a Balázs Ferenc legújabbn könyveire, melyekben az irodalmiság teljes összhangban van a

népért való szolgálattal? Vagy talán ma már maga Bözödi is azt hiszi, hogy amikor a székes szombatosokról írt, akkor egészen elszakadt Európától?

1930-ban a sorsával, mai életünkkel szembenező ifjúság *Erdélyi Fiatalok* címmel folyóiratot indított világnézeti kérdések tisztázására, helyzetünk megismerésére. 1936-ban már az életbe kilépett dolgozó fiatal nemzedék egy csoportja indított *Hitel* címen folyóiratot az itteni élet felmérésére. Ezek a folyóiratok azt mutatják, hogy a fiatal, munkát vállaló nemzedék mind határozottabban fordul a mi életünk valósága felé s jövője kialakítását a teljes önismeretre akarja alapozni. Talán Európától lassankint egészen el is fordul ezeknek az ifjaknak a tekintete, akiket magunkra utaltságunk szünet nélkül kínozt, a fiatal írók pedig ugyanakkor csak Transzilvániától távol érzik Európát és a szellem végtelen birodalmát. Vajon végzetesen elválnak-e a két réteg útjai, hasadás áll be Európa és a transzilvánizmus között? A fiatal íróknak kell a szakadással szembeszállniok Európában örökde a transzilván kérdések felett.